

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه جامع علوم و معارف قرآن کریم
دانشکده علوم و فنون قرآن تهران

نقد و بررسی آرای مستشرقان پیرامون
اختلاف قراءات قرآن کریم

پایان نامه کارشناسی ارشد
رشته علوم قرآنی

دانشجو:
فاخره فراهانی

استاد راهنما:
دکتر مجید معارف

استاد مشاور:
دکتر عبد الهادی فقهی زاده

تیر - ۱۳۸۹

تمام حقوق این اثر متعلق به دانشکده
علوم قرآنی تهران است

تقدیر و تشکر

اکنون که با یاری خداوند متعال نگارش پایان نامه حاضر به پایان رسیده است بر خود لازم می دانم که از زحمات کسانی که مرا در تمامی این مراحل یاری داده اند قدردانی کنم.

بدین وسیله از استاد راهنمای محترم؛ جناب آقای دکتر معارف و استاد مشاور ارجمند؛ جناب آقای دکتر فقهی زاده به سبب هدایت علمی این پژوهش و تمام راهنمایی های کارگشا و دلسوزانه ایشان کمال تشکر را داشته و از خداوند منان سلامتی و سعادت ایشان را خواهانم. همچنین از تمام زحمات و حمایت های پدر و مادر عزیزم بسیار سپاسگزارم و از خداوند متعال سلامتی و طول عمر ایشان را طالبم.

چکیده

در مباحث قرآن پژوهی یکی از موضوعاتی که با نص قرآن کریم ارتباطی مستحکم دارد، موضوع قراءات و اختلاف در آن بوده که دارای سابقه ای طولانی و اهمیتی خاص در تاریخ قرآن کریم است. با توجه به اهمیت و ارتباط موضوع اختلاف قراءات با تغییر و تحریف الفاظ قرآن مستشرقان به تحقیق و طرح شبهات در این زمینه پرداخته اند.

حاصل این تحقیقات شبهاتی همچون: نسبت دادن تمامی قراءات به پیامبر اکرم(ص)، قول به ارتباط حقیقی میان قرآن و قراءات، عدم وجود نص واحد برای قرآن، اختیار و آزادی افراد در قرائت دلخواه از نص قرآن و در نهایت حکم به تحریف قرآن و برابری آن با «عهدین» است.

حال آنکه نظر به یک پارچگی الفاظ و معنای قرآن به نظر می رسد این شبهات عمدتاً ناشی از: مراجعه خاورشناسان به منابع اهل سنت، داشتن پیش فرض های خاص، تعصب و یک سویه نگری و دوری مستشرقان از محیط و فرهنگ اسلامی است.

شیعه که معتقد به اهتمام والای پیامبر اکرم(ص) به تعلیم و صیانت قرآن است، ظهور این اختلافات را پس از رحلت ایشان و در دوران صحابه می جوید، زیرا اذن به قرائت قرآن به طرق مختلف تنها حکم به تحریف قرآن است. شیعه معتقد به قرائت واحد و معیار - قرائت عامه - از قرآن بوده و از منظر او کوشش مستشرقان در حوزه اختلاف قراءات به نتایج غیر قابل قبول ختم شده است.

کلید واژه ها: قراءات، سبعة احرف، مستشرقان، شیعه، اهل سنت، قرآن، تحریف

فهرست مطالب

مقدمه.....	۱
کلیات تحقیق.....	۳
فصل اول - مفهوم قرائت و سابقه اختلاف در آن.....	10
۱-۱ قرائت در لغت.....	11
۲-۱ قرائت در اصطلاح.....	13
۳-۱ انواع قراءات.....	18
۴-۱ بررسی ارتباط اختلاف قراءات با حدیث نزول قرآن بر اساس حروف هفتگانه.....	20
۱-۴-۱ دیدگاه اهل سنت.....	20
۱-۱-۴-۱ ظهور و زوال حروف هفتگانه از دیدگاه اهل سنت.....	22
۲-۴-۱ دیدگاه شیعه.....	27
۱-۲-۴-۱ موضع شیعه در برابر احادیث سبعة احرف.....	۳۲
۳-۴-۱ دیدگاه مستشرقان.....	۳۴
۵-۱ زمان و کیفیت شکل گیری قراءات متعدد.....	۳۴
۱-۵-۱ دوران رسالت پیامبر اکرم (ص).....	۳۴
۲-۵-۱ دوران حکومت عمر.....	۳۸
۳-۵-۱ دوران حکومت عثمان.....	۳۹
فصل دوم - طرح دیدگاه های برخی از مستشرقان در حوزه اختلاف قراءات قرآن	
کریم.....	۴۵
۱-۲ آشنایی با تتودور نولدکه و برخی از آثار قرآنی او.....	۴۶
۲-۲ دیدگاه تتودور نولدکه در مسأله ی اختلاف قراءات.....	۴۹
۳-۲ آشنایی با ایگناس گلدزیهر و برخی آثار قرآنی او.....	۵۵

۴-۲ دیدگاه ایگناس گلدزیهر در مسأله ی اختلاف قراءات.....	۵۸
۵-۲ آشنایی با رژی بلاشر و برخی آثار قرآنی او.....	۶۵
۶-۲ دیدگاه رژی بلاشر در مسأله ی اختلاف قراءات.....	۶۶
۷-۲ آشنایی با ریچارد بل و برخی آثار قرآنی او.....	۷۲
۸-۲ دیدگاه ریچارد بل در مسأله ی اختلاف قراءات.....	۷۳
۹-۲ آشنایی با آرتور جفری و برخی آثار قرآنی او.....	۷۶
۱۰-۲ دیدگاه آرتور جفری در مسأله ی اختلاف قراءات.....	۷۸
۱۱-۲ اختلاف قراءات قرآن کریم از منظر دائرة المعارف اسلام و قرآن لایدن.....	۸۱
فصل سوم- نقد و بررسی آرای مذکور مستشرقان در حوزه اختلاف قراءات قرآن	
کریم.....	۸۴
۱-۳ ملاک و معیار صحت در مسأله ی اختلاف قراءات.....	۸۵
۲-۳ نقد و بررسی آرای مستشرقان در مسأله ی اختلاف قراءات.....	۹۳
۱-۲-۳ نقد و بررسی آرای تئودور نولدکه.....	۹۴
۲-۲-۳ نقد و بررسی آرای ایگناس گلدزیهر.....	۱۰۰
۱-۲-۲-۳ اختلاف قراءات ناشی از عدم نقطه گذاری قرآن کریم.....	۱۰۷
۲-۲-۲-۳ اختلاف قراءات ناشی از اختلاف حرکات.....	۱۱۲
۳-۲-۲-۳ اختلاف قراءات و تناقض در قرآن کریم.....	۱۱۶
۴-۲-۲-۳ اختلاف قراءات و مسأله تنزیه.....	۱۱۶
۵-۲-۲-۳ ملحقات تفسیری و اختلاف قراءات.....	۱۲۹
۶-۲-۲-۳ مترادفات و اختلاف قراءات.....	۱۳۵
۷-۲-۲-۳ اختلاف قراءات به علت خطا در نگارش مصاحف.....	۱۳۸

- ۱۳۹.....۲-۲-۸ مسخ قراءات
- ۱۴۱.....۲-۲-۹ اختلاف قراءات و قواعد زبان عربی
- ۱۴۴.....۲-۳-۳ نقد و بررسی آرای رژی بلاشر
- ۱۴۶.....۲-۳-۴ نقد و بررسی آرای ریچارد بل
- ۱۴۷.....۲-۳-۵ نقد و بررسی آرای آرتور جفری
- فصل چهارم- بررسی منشأ و خاستگاه های آرای خاص مستشرقان و پیامد آن در
حوزه اختلاف قراءات قرآن کریم.....۱۵۳
- ۱-۴ تأثیر استسراق و پیشینه ی آن در تشویه اسلام در شکل گیری آرای مستشرقان در حوزه
اختلاف قراءات.....۱۵۴
- ۲-۴ عدم اعتقاد به نبوت پیامبر اکرم (ص) و تأثیر آن در آرای مستشرقان درحوزه اختلاف
قراءات.....۱۶۱
- ۳-۴ عدم اعتقاد به حقانیت وحی قرآنی و تأثیر آن در آرای مستشرقان درحوزه اختلاف
قراءات.....۱۶۴
- ۴-۴ عدم اعتقاد به جمع و تدوین قرآن در زمان حیات پیامبر (ص) و تأثیر آن در آرای
مستشرقان درحوزه اختلاف قراءات.....۱۶۹
- ۵-۴ آسیب شناسی قرآن پژوهی مستشرقان در حوزه اختلاف قراءات.....۱۷۳
- ۱-۵-۴ مناهج مستشرقان.....۱۷۳
- ۲-۵-۴ منابع مستشرقان.....۱۷۸
- ۳-۵-۴ اهداف و نتایج از پیش تعیین شده و فقدان روش علمی در مطالعات
مستشرقان.....۱۸۱
- ۴-۵-۴ دوری مستشرقان از محیط و فرهنگ اسلامی.....۱۸۴

۱۸۷.....	۶-۴ پیامد و فرجام آرای مستشرقان در حوزه اختلاف قراءات.....
۱۹۱.....	نتیجه گیری.....
۱۹۳.....	پیشنهادات.....
۱۹۴.....	منابع و مآخذ.....

مقدمه

موضوع نزول قرآن کریم و کیفیت قرائت آن یکی از مهمترین و جنجال برانگیزترین مسائل تاریخ قرآن کریم بوده که به شکل وسیعی به اختلاف آرای شیعه و اهل سنت انجامیده است. یکی از ارکان اساسی این اختلافات وجود روایت سبعة احرف در منابع روایی اهل سنت است. به موجب این روایت و بنابر معتقدات اهل سنت، قراءات مستند به این روایت همگی از حکم صحت برخوردار بوده و این مسأله نمادی از اعجاز قرآن کریم است. علمای شیعه که این مسأله را تحریف قرآن از خلال مبحث اختلاف قراءات می دانند هرگز قائل به ارتباطی میان این روایت و الفاظ قرآن کریم نیستند.

غرب از دیر باز با انگیزه های گوناگون اعم از علمی و غیر علمی به شناخت و پژوهش پیرامون ملل مشرق زمین، اسلام و قرآن روی آورده است. از آنجا که هدف دیرینه غرب در این شناخت و رویارویی تبشیر بوده است، مستشرقان تبشیری به طرق مختلف به خرده گرفتن علیه اسلام و قرآن، اقناع مسلمانان از دینشان و تثبیت موقعیت دو دین یهود و مسیحیت پرداخته اند. بنابراین از منظر آنان یکی از عواملی که به شکلی کارآمد به تحقق این اهداف از پیش تعیین شده می انجامید موضوع اختلاف قراءات بود. بر همین اساس، مستشرقان به شکل وسیعی به این موضوع پرداختند و به تصحیح بسیاری از کتب قدیمی در زمینه اختلاف قراءات روی آوردند. نگارش کتب و مقالات در رابطه با این موضوع و یا اختصاص دادن بخشی از تألیفات و یا رساله های دانشگاهی به این مبحث از دیگر اقدامات مستشرقان در این زمینه است.

آرای خاورشناسان در حوزه اختلاف قراءات که عمدتاً برآمده از رویکردهای اهل سنت به این موضوع است حتی موافق طبع آنها قرار نگرفت و با انتقاداتی از جانب اهل سنت مواجه شد. اما شیعه که از اساس مخالف با برخی از اعتقادات و توجیهات اهل تسنن در این حوزه بوده، بنیان های شکل گیری شبهات مستشرقان - در منابع اسلامی را - مخدوش می داند.

حجم انبوه آثار قرآن پژوهی مستشرقان که با انگیزه های غیر علمی نگاشته شده است و تأثیر منفی آن بر نگرش و رویکرد های جهانی نسبت به اسلام، نقدی علمی را می طلبد تا سره را از ناسره تشخیص داده و پاسخی منطقی و علمی به اشکال های مستشرقان ارائه دهد. براین اساس پایان نامه حاضر کوششی است

در نقد و بررسی شبهات مستشرقان در حوزه اختلاف قراءات قرآن کریم با استناد به آرای شیعی که در چهار فصل و به شرح ذیل تدوین یافته است:

فصل اول اختصاص به تبیین مفهوم و زمینه های شکل گیری اختلاف قراءات و رویکردهای اهل سنت و شیعه به این مسأله دارد تا بدین ترتیب زمینه های شکل گیری آرای مستشرقان در منابع اسلامی واضح گردد. در فصل دوم به ذکر آرای مستشرقان در این حوزه خواهیم پرداخت و فصل سوم اختصاص و نقد و بررسی این آراء با استناد به معیارهای شیعی دارد. در فصل آخر - فصل چهارم - به بررسی منشأ آرای خاورشناسان و آسیب شناسی آن خواهیم پرداخت تا تأثیر شرایط مختلف اجتماعی، تاریخی، فرهنگی و دینی غرب در تکوین این آراء - مزید بر دست آویزهای مناسب در منابع اسلامی (کتب اهل سنت) - تبیین گردد.

کلیات تحقیق

- . بیان مسأله
- . اهمیت موضوع
- . پیشینه علمی
- . پرسش های تحقیق
- . فرضیه های تحقیق
- . اهداف تحقیق
- . روش تحقیق
- . محدودیت های تحقیق

بیان مسأله

یکی از پدیده‌هایی که در تاریخ قرآن کریم رخ نموده است، اختلافات در قرائت آن است. این مسأله که مورد توجه دانشمندان مسلمان و برخی از قرآن پژوهان غربی قرار گرفته است، شاهد رویکردهای انکارمآبانه و اثبات گرایانه‌ای به خود بوده است.

در این حوزه، مستشرقان که عمدتاً آرای مستند به شواهد تاریخی و مجامع روایی اهل سنت و قرین به تفاسیر شخصی دارند، به ارائه نظریاتی ناصواب و آکنده از غرض ورزی پرداخته‌اند. آنان بسیار کوشیده‌اند تا با التزام به موضوع اختلاف قراءات قرآنی به امحاء حجیت نص قرآن و تردید در خاستگاه وحیانی آن پرداخته و از این طریق به اثبات وجود نوعی تعارض و تضارب در متن قرآن در زمان رسالت پیامبر اکرم (ص) و بعد از آن دست یابند.

برآیند این رویکرد و تصویر ناصحیح ذهنی مستشرقان، اعتقاد به تساهل و تسامح در قرائت قرآن کریم از جانب پیامبر اکرم (ص) است. مستشرقان می‌کوشند تا به زعم خویش فرجام سوء و مبهم کلام الهی را که حتی نبی مکرم اسلام اهتمامی بدان نداشت، با دست آویختن به تعارض و اختلاف قراءات آیات وحی به صورت رهیافت تحریف در کلام الهی و مخدوش نمودن اعجاز و خاستگاه وحیانی قرآن و عدم صداقت آیات آن مبنی بر عدم وقوع تحریف در قرآن کریم رقم زنند.

علمای شیعی در رابطه با این موضوع قائل به ایجاد اختلافات و تغایر در امر قرائت قرآن کریم بعد از وفات پیامبر اکرم (ص) در میان صحابه هستند که در زمان حکومت عثمان با توحید مصاحف این اختلافات به وحدت انجامید.

با توجه به مطالب مذکور نگارنده برآن است تا در این پایان نامه با استناد به دیدگاه و عقاید شیعی به نقل و نقد آرای پنج تن از مستشرقان شهیر در این زمینه - تئودور نولدکه، ایگناتس گلدزیهر، رژی بلاشر، ریچارد بل و آرتور جفری - بپردازد.

در این سیر ابتدا بررسی مفهوم قرائت و سابقه‌ی اختلاف در آن ضرورت می‌نماید، آنگاه به طرح آرای مستشرقان در این زمینه خواهیم پرداخت و سپس با استناد به نظریات اهل تشیع به نقد و بررسی منشأ این آراء خواهیم نشست.

امید است تا با نگرشی دقیق و نگارشی جامع و کامل، حقیقت آنچه با عنوان اختلاف قراءات قرآن کریم دست آویز مستشرقان و ملحدان گشته است، آشکار گردد.

اهمیت موضوع

حدوث تنوع و تغایر در قرائت قرآن کریم مورد تأیید اهل سنت و شیعه است، لکن به تأیید شواهد تاریخی و معتقدات شیعیان و قاطبه اهل سنت این اختلافات سرانجام به توحید در قراءات و مصاحف رو نهاد، اما این مسأله همچنان مورد استناد مستشرقان و ملحدان برای اثبات بی اعتباری نص قرآن است لذا تحقیق حاضر از جهات زیر دارای اهمیت است:

- ۱- موضوعیت و ضرورت پژوهش در رابطه با موضوع قرائت قرآن کریم که به لحاظ دینی و تاریخی و اعجاز و اثر گذاری در مستمع از اهمیت به سزایی برخوردار است.
- ۲- اثبات بی اساس بودن پیرایه ها و نظریات سوء برخی از مستشرقان در حوزه اختلاف قراءات قرآن کریم.
- ۳- اثبات عدم صحت برخی از باورهای اهل سنت که مورد تمسک مستشرقان در این حوزه قرار گرفته است.
- ۴- تبیین عقاید شیعی در نقد و بررسی آرای مستشرقان در این حوزه.
- ۵- اثبات حجیت نصوص و حروف قرآن کریم در تمام عصور.

پیشینه تحقیق

با توجه به تتبع به عمل آمده در پایگاه فعالیت های قرآنی دانشجویان کشور (www.iska.ir) و پایگاه (www.irandoc.ac.ir)، پایان نامه ای در خصوص این موضوع نگاشته نشده است. نزدیکترین عنوان به موضوع مورد بحث رساله ای است با عنوان (پژوهشی پیرامون نزول قرآن بر هفت حرف) که در سال ۱۳۷۷ در دانشگاه تهران توسط "رضا مؤدب" نگاشته شده است. محقق در این رساله در رابطه با حدیث سبعة احرف و کیفیت شکل گیری آن سخن می گوید. او همچنین به نقل و نقد مختصر برخی از دیدگاه های خاورشناسان پرداخته است. در حوزه مقالات با توجه به جستجو در بانک اطلاعات نشریات کشور (www.magiran.com) و پایگاه اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی (www.Sid.ir) مقالات زیر در قرابت با موضوع مورد بحث است:

*بررسی و نقد آرای گلدزیهر در رابطه با منشأ اختلاف قراءات، محمود مرتضوی، نشریه علوم

انسانی، دانشگاه اصفهان، شماره ۲، تابستان ۱۳۸۱

** آسیب شناسی مطالعات قرآنی خاورشناسان ، زهرا اخوان صراف ، فصلنامه مشکوة، شماره ۲ ،

سال ۱۳۸۶

از جمله کتب نگاشته شده - توسط اهل سنت و به زبان عربی - در حوزه قراءات قرآن کریم از دیدگاه مستشرقان می توان به کتب ذیل اشاره کرد:

** القراءات القرآنية بين المستشرقين و النحاة ، حازم سليمان حلی ، نجف ، مطبعة القضاء، چاپ اول

، ۱۴۰۷ ه ق

** القراءات في نظر المستشرقين والملحدین ، عبد الغنی عبد الفتاح قاضی ، قاهرة ، انتشارات

الاسلام ، چاپ اول ، ۱۴۲۶ ه ق

** الرد على المستشرق اليهودی جولدتسيهرفی مطاعنه على القراءات القرآنية ، محمد حسن حسن

جبل ، بی جا، چاپ دوم ، ۱۴۲۳ ه ق

** رسم المصحف العثماني و اوهام المستشرقين في القراءات القرآن الكريم ، عبد الفتاح اسماعيل

شلبی ، قاهرة ، مكتبة وهبة ، بی تا

** آراء المستشرقين حول القرآن الكريم و تفسيره ، عمر بن ابراهيم ، رضوان ، رياض ، دار الطيبة،

چاپ اول ، ۱۴۱۳ ه ق

ناگفته نماند برخی از دیدگاه های مستشرقان در باب اختلاف قراءات توسط برخی از قرآن پژوهان

ایرانی مورد نقد و بررسی اجمالی قرار گرفته است که به شرح ذیل می باشد:

** در آستانه قرآن ، نوشته رژی بلاشر و ترجمه دکتر محمود رامیار

** گرایش های تفسیری مسلمانان ، نوشته گلدزیهیر و ترجمه حسینی طباطبایی و مقدمه محمد علی

ایازی

** پژوهشی در تاریخ قرآن کریم ، نوشته سید محمد باقر حجتی

نظر به اینکه این پیشینه حاکی از فقدان نقد و نگارشی جامع به زبان فارسی در این حوزه است و

مکتوبات اهل سنت که با پیش فرض ها و دست آویختن به براهینی نگاشته شده است که با باورها و ملاک

شیعی متفاوت است ، پرداختن به این موضوع ضرورت می یابد. لذا با توجه به اهمیت این حوزه ، نگارنده

می کوشد تا در این تحقیق با اساس قرار دادن اعتقادات شیعه به نقد و بررسی آرای مستشرقان در این حوزه

پیردازد.

پرسش های تحقیق

- ۱- اختلاف قرائت از منظر مستشرقان به چه معنا است؟
- ۲- آرای مستشرقان در باب اختلاف قراءات چه آثاری را به دنبال دارد؟
- ۳- بر اساس آرای مستشرقان ، علت صدور روایت نزول قرآن بر هفت حرف از جانب پیامبر(ص) چه بوده است؟
- ۴- آیا اختلاف قراءات قرآنی - مطابق دیدگاه مستشرقان- جواز قرائت قرآن بر اساس معنا است ؟
- ۵- پایه های نقد خاورشناسان در موضوع اختلاف قراءات چیست؟

فرضیه های تحقیق

- ۱- به عقیده مستشرقان اختلاف قراءات به معنای اضطراب و عدم وحدت نص قرآن است و به بیانی روشن تر این اختلاف به معنای تضارب و تعارض مصاحف موجود در زمان صحابه و تابعین بوده است.
- ۲- اندیشه مستشرقان در حوزه اختلاف قراءات قرآنی آثار سوئی چون : رهیافت تحریف و در نتیجه انکار اعجاز و خاستگاه وحیانی قرآن را به دنبال دارد.
- ۳- مستشرقان با توجه به عقاید اهل سنت، صدور روایت سبعة احرف را از جانب پیامبر و نوعی سیاست در توجیه اختلاف قراءات می دانند.
- ۴- مستشرقان اختلاف قراءات قرآن میان صحابه و قاریان را نشان از تمسک مسلمانان به قرائت قرآن بر اساس معنا می دانند و نه نصوص و حروف آن.
- ۵- دیدگاه خاورشناسان در مسأله اختلاف قراءات قرآن کریم به دلیل بهره مندی از پیش فرض های خاص ، مراجعه یک سویه به منابع اهل سنت به صورت غالب و برداشت بعضاً ناقص از متون اسلامی قابل نقد و بررسی است.

اهداف تحقیق

- با توجه به گزارشی که در بیان مسأله ارائه شد و آنچه که نتیجه آرای نا صواب برخی از مستشرقان در حوزه اختلاف قراءات قرآن کریم است ، اهداف این تحقیق عبارتند از:
- ۱- لزوم نقد و بررسی آرای قرآن پژوهان صاحب نظر و شهیر غرب در حوزه اختلاف قراءات - به شکل خاص - و تبیین نقاط ضعف و قوت این آراء.
 - ۲- اثبات نزول قرآن بر یک وجه و اهتمام پیامبر اکرم (ص) در تبیین و آموزش قرآن کریم به وجه منزل .
 - ۳- اثبات بی اعتباری روایاتی که حکایت از اختلاف مصاحف و قراءات در زمان حیات رسول اکرم (ص) دارد.
 - ۴- تعیین ملاک و معیار صحیح در مسأله اختلاف قراءات.
 - ۵- بر کناری هر گونه ضعف و کاستی از قرآن کریم به عنوان یک متن مقدس و حیاتی.

روش تحقیق

نگارش این پایان نامه در تمام مراحل همراه با راهنمایی استاد محترم راهنما و مشاور، جناب آقای دکتر معارف و جناب آقای دکتر فقهی زاده صورت پذیرفته است. روش تحقیق پایان نامه حاضر، توصیفی - تحلیلی و بر اساس مطالعات کتابخانه ای بوده است . در این مسیر ، نگارنده بعد از شناسایی منابع تحقیق به فیش برداری از آنها مبادرت کرده و به دنبال آن اقدام به طبقه بندی مطالب و نگارش و تحلیل آنها نموده است.

گزارشی از مراجعه به کتابخانه ها و سایت های مورد نیاز در شناسایی منابع تحقیق :

نگارنده در مسیر نگارش این پایان نامه از منابع: ۱- کتابخانه مجلس شورای اسلامی ۲- کتابخانه ملی ایران ۳- کتابخانه دانشکده علوم قرآنی تهران ۴- کتابخانه آیت الله مرعشی (واقع در شهر قم) ۵- کتابخانه آیت الله سیستانی (واقع در شهر قم) ۶- کتابخانه فرهنگ و معارف (واقع در شهر قم) ۷- کتابخانه دانشگاه علوم حدیث ۸- دانلود برخی کتاب و مقالات از پایگاه های اینترنتی ۹- مجلات و مقالات فارسی استفاده کرده است . به همین سبب لازم می دانم از مسؤولان این کتابخانه ها و سایت ها قدر دانی و تشکر نمایم .

محدودیت های تحقیق

در مسیر نگارش این پایان نامه امکان دسترسی به برخی کتب و مقالات استشرافی فراهم نیامد و این مهم تنها با حضور در کشورهای عربی امکان پذیر است. همچنین تلاش نگارنده در این پایان نامه رجوع به منابع دست اول وبدون ترجمه بوده است. لازم به ذکر است متن عربی کتابهای ذیل با تلاش فراوان و مراجعه به کتابخانه های مطرح یافت نشد و لذا از متن ترجمه شده آن ها در نگارش این پایان نامه استفاده شده است.

۱- الیاباری ، ابراهیم ، تاریخ قرآن ، مترجم : عبد الستار قمری ، تهران ، انتشارات دانشگاه رازی ،

چاپ اول ، ۱۳۸۳ ه ش

۲- عثمانی ، محمد تقی ، علوم قرآنی ، مترجم : محمد عمر عیدی ، تربت جام ، انتشارات شیخ

الاسلام ، چاپ اول ، ۱۳۸۳ ه ش

۳- فضلی ، عبد الهادی ، مقدمه ای بر تاریخ قراءات قرآن کریم ، مترجم : محمد باقر حجتی ، تهران ،

انتشارات اسوه ، چاپ دوم ، ۱۳۷۳ ه ش

۴- کردی ، محمد طاهر ، تاریخ قرآن و شگفتی های رسم الخط و دستور ترتیب و نگارش آن ،

مترجم : محمد صالح سعیدی ، تهران ، انتشارات احمدی ، چاپ اول ، ۱۳۷۰ ه ش

فصل اول: مفهوم قرائت و سابقه ی اختلاف در آن

1-1 قرائت در لغت

۱-۲ قرائت در اصطلاح

۱-۳ انواع قراءات

۱-۴ بررسی ارتباط اختلاف قرائت با حدیث نزول قرآن بر اساس حروف هفتگانه

۱-۴-۱ دیدگاه اهل سنت

۱-۴-۱-۱ ظهور و زوال حروف هفتگانه از دیدگاه اهل سنت

۱-۴-۱-۲ دیدگاه شیعه

۱-۴-۱-۲-۱ موضع شیعه در برابر احادیث سبعة احرف

۱-۴-۱-۳ دیدگاه مستشرقان

۱-۵ زمان و کیفیت شکل گیری قراءات متعدد

۱-۵-۱ دوران رسالت پیامبر اکرم (ص)

۱-۵-۲ دوران حکومت عمر

۱-۵-۳ دوران حکومت عثمان

مقدمه فصل

توجه به قرائت قرآن کریم از ابتدای نزول وحی آغاز گشته و در ارتباط مستقیم با صیانت کلام الهی از هر گزند و تحریف بوده است. علم القرائت که دارای سابقه ای به طول چهارده قرن است همچنان مورد توجه و عنایت اهل سنت و شیعه و حتی خاورشناسان قرار گرفته است، این امر همان طور که بیان شد از آن جهت است که علم القراءات حافظ وحدت و سلامت قرآن کریم بوده است. کیفیت این مطلب و تاریخی که بر آن گذشته است مورد اختلاف اهل سنت و شیعه است که در این فصل به قسمتی از آن اشاره خواهد شد.

۱-۱ قرائت در لغت

قرائت که جمع آن قراءات است، مصدر سماعی است و از ریشه ی قرأ، یقرأ، قرأناً است و اسم فاعل آن قاری است.

فراهیدی در العین، قرائت را مرادف تلاوت می داند و لذا قرآن را مقروء و فعل تقری و قرائت را از ویژگی های قاری می داند.^۱ در تبیین معنای قرائت در معجم مقاییس اللغة، تاج العروس، المفردات فی غریب

^۱ -ر.ک: فراهیدی، خلیل بن احمد، العین، تحقیق: محمد المخزومی، بیروت، مؤسسة دار الهجرة،

چاپ دوم، ۱۴۱۰، هـ.ق، ج ۵، ص ۲۰۴